

**FIRIBGARLIK JINOYATLARINING OLDINI OLISHDA
TASHKILIY VA HUQUQIY CHORA-TADBIRLAR**

Iminov Abdurasul Abdulatipovich

*O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Raqamli texnologiyalar va
axborot xavfsizligi kafedrasi boshlig'i, fizika va matematika
fanlari nomzodi, dotsent*

Xamrayev Boburbek Baxodir o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20643677>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Yangi O'zbekiston sharoitida raqamli texnologiyalarning rivojlanishi fonida dolzarb muammoga aylangan firibgarlik jinoyatlarining oldini olish, ularga qarshi kurashishning tashkiliy va huquqiy asoslari hamda amaliy natijalari tahlil etiladi. Shuningdek, kiberfiribgarlik, ijtimoiy muhandislik va fishing kabi zamonaviy tahdidlarga qarshi kurashishda qonunchilikni takomillashtirish, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini modernizatsiya qilish hamda aholining raqamli savodxonligini oshirish masalalari keng yoritiladi. Tadqiqot davomida xalqaro tajriba asosida milliy tizim samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: firibgarlik, kiberjinoyatchilik, tashkiliy-huquqiy choralari, raqamli xavfsizlik, fishing, profilaktika, huquqiy savodxonlik, axborot texnologiyalari.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot bosqichida jamiyat hayotining barcha sohalarini raqamlashtirish va axborot texnologiyalarini jadal joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Biroq, texnologik taraqqiyot o'zi bilan birga jinoiy xavf-xatarlarni, xususan, firibgarlik jinoyatlarining yangi transmilliy va kiber-shakllarini yuzaga keltirmoqda. Bugungi kunda firibgarlik an'anaviy usullardan to'liq raqamli platformalar, bank plastik kartalari va global tarmoqqa ko'chib,

Contact: 99 826 99 56

fuqarolarning mulkiy huquqlariga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Bu esa mazkur jinoyatchilikka qarshi kurashishning faqat jazolash emas, balki tizimli preventiv (oldini oluvchi) modelini yaratishni talab etadi. So'nggi yillarda firibgarlik jinoyatlarining oldini olish borasida qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinib, ushbu sohada keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi [2]. Xususan, milliy jinoyat qonunchiligi zamonaviy kiber-tahdidlarni hisobga olgan holda takomillashtirildi, Jinoyat kodeksining firibgarlik va axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarga oid normalari kuchaytirildi hamda «Kiberxavfsizlik to'g'risida»gi Qonun qabul qilindi. Mazkur huquqiy islohotlar natijasida mamlakatimizda kibermakonda sodir etiladigan firibgarliklarga qarshi kurashishning mustahkam huquqiy poydevori yaratildi va tizim xalqaro standartlarga moslashtirilmoqda. Firibgarlikning oldini olishda tashkiliy choralar va sohaviy tuzilmalarni modernizatsiya qilish eng muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ichki ishlar organlari tarkibida kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish bo'yicha ixtisoslashgan maxsus bo'linmalarining tashkil etilishi tizimdagi tub burilish bo'ldi. Ushbu bo'linmalar bank-moliya muassasalari va aloqa operatorlari bilan tezkor hamkorlikni yo'lga qo'ygan holda, firibgarlik oqibatida o'g'irlangan mablag'larni vaqtida bloklash va jinoyatchilarni raqamli izlar orqali aniqlash mexanizmlarini samarali qo'llamoqda. Bu esa, bir tomondan, jinoyatlarning fosh etilishini ta'minlasa, ikkinchi tomondan, fuqarolarga yetkaziladigan moddiy zararni kamaytirishga xizmat qilmoqda. Profilaktika institutining rivojlantirilishi firibgarlikka qarshi kurashish tizimidagi eng muhim yangiliklardan biridir. Ushbu tizim orqali fuqarolar o'rtasida ogohlikni oshirish, ijtimoiy muhandislik (social engineering) va fishing (phishing) kabi tuzoqlarga tushib qolmaslik bo'yicha keng qamrovli tushuntirish ishlari olib borilmoqda. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan OAV, ijtimoiy tarmoqlar va mobil ilovalar orqali aholini doimiy ravishda ogohlantirib borish amaliyoti yo'lga qo'yilgan. Natijada, fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlar va bank

kartalari maxfiy kodlarini begonalarga bermaslik bo'yicha raqamli madaniyati yuksalib, jinoyat qurboniga aylanish ehtimoli pasaymoqda. Xalqaro hamkorlikni mustahkamlanishi ham islohotlarning markazida turibdi. Zero, kiberfiribgarlik ko'pincha transchegaraviy xarakterga ega bo'lib, jinoyatchilar boshqa davlatlar hududidan turib harakat qilishi mumkin. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi huquqni muhofaza qiluvchi organlarining Interpol, ShHT va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan tezkor axborot almashinuvi kengaytirildi. Bu esa xorijiy serverlar va xalqaro to'lov tizimlaridan foydalangan holda sodir etilayotgan yirik firibgarlik tarmoqlarini fosh etish hamda ularning huquqiy oqibatlarini ta'minlashda yordam bermoqda. Tizim texnik bazasini raqamlashtirish jarayonlari ham izchil amalga oshirilmqda. Firibgarlik usullarini tahlil qilish, shubhali tranzaksiyalarni va soxta (feyk) resurslarni aniqlashda zamonaviy sun'iy intellekt va "Big Data" texnologiyalaridan foydalanish boshlandi. Maxsus dasturiy ta'minotlarning joriy etilishi kiber-muhitni kecha-yu kunduz monitoring qilish hamda firibgarlik saytlari va botlarini avtomatik bloklash imkonini bermoqda. Shu bilan birga, sohada ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, raqamli texnologiyalarning juda tez o'zgarishi sababli huquqiy normalarni tezkor moslashtirish mexanizmlari biroz oqsmoqda. Shuningdek, ayrim hududlarda aholining, ayniqsa keksalar va qishloq joylarda yashovchi fuqarolarning moliyaviy va raqamli savodxonligi yetarli darajada emas. Firibgarlikka qarshi kurashuvchi kadrlarning texnik malakasini doimiy oshirib borish ehtiyoji ham dolzarbligicha qolmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, samarali aksil-firibgarlik (anti-fraud) tizimi davlat, xususi sektor (banklar, provayderlar) va jamiyatning mustahkam hamkorligiga asoslanadi. Rivojlangan davlatlar tajribasida bank operatsiyalarini ko'p bosqichli tekshirish, shubhali hisoblarni sun'iy intellekt yordamida soniyalar ichida muzlatish tizimi yuqori darajada yo'lga qo'yilgan. Ushbu ilg'or tajribalarni milliy sharoitga va qonunchilikka moslashtirish kiber-makon xavfsizligini yanada takomillashtirish

imkonini beradi. Kelgusida firibgarlik jinoyatlarining oldini olish samaradorligini oshirish uchun qonunchilikka tezkor o'zgartishlar kiritish mexanizmini soddalashtirish, "anti-fraud" (firibgarlikka qarshi) yagona milliy platformasini yaratish va fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish dasturlarini kengaytirish zarur. Shu bilan birga, bank-moliya tizimi provayderlari va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o'rtasidagi raqamli integratsiyani to'liq yakunlash muhim ahamiyatga ega. Umuman olganda, Yangi O'zbekistonda firibgarlik jinoyatlarining oldini olish tizimi tizimli va chuqur islohotlar bosqichini boshdan kechirmoqda. Ushbu tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlar fuqarolar mulkini ishonchli himoya qilish, kiber-makonda xavfsiz muhitni yaratish va jinoyatchilikka qarshi samarali to'siq bo'lishga xizmat qilmoqda. Kelgusida mazkur yo'nalishdagi ishlarni va innovatsion yondashuvlarni izchil davom ettirish orqali mamlakatimizda firibgarlikdan xoli xavfsiz jamiyatni shakllantirishga erishish mumkin.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi.
2. O'zbekiston Respublikasining «Kiberxavfsizlik to'g'risida»gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamli iqtisodiyot va kiberxavfsizlikni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
4. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarga qarshi kurashish bo'yicha xalqaro konvensiyalar va amaliyotlar.
5. Firibgarlik va kiberjinoyatchilik profilaktikasiga oid zamonaviy ilmiy maqolalar hamda huquqiy tahliliy hisobotlar.

